

کنفرانس بین‌المللی توکیو برای توسعه آفریقا

(تیکاد)^۱

مقدمه

پایان یافتن جنگ سرد و بروز تحولات بنیادین در نظام بین‌المللی در اوایل دهه ۱۹۹۰ موجب گردید تا توجه بیشتری نسبت به اقتصاد و تجارت بین‌المللی به عمل آید. در این میان ژاپن به عنوان یک قدرت معظم اقتصادی در صدد برآمد تا حضور خود را در بازارهای جهانی توسعه بخشد. بویژه آنکه ژاپن بیم آن داشت که با کاهش سطح هزینه‌های نظامیگری از سوی کشورهای مختلف از جمله قدرت‌های بزرگ - در نتیجه جنگ سرد - و نیز تحقق کامل اتحادیه‌های منطقه‌ای خاصه اتحادیه اروپا و نفتا، عرصه برای تجارت خارجی ژاپن تنگ‌تر گردد. گشایش‌های سیاسی، اجتماعی در برخی کشورهای آفریقایی که خود یکی از پیامدهای فروپاشی نظام دو قطبی بود، بیش از پیش زمینه را برای حضور هر چه بیشتر شرکت‌های ژاپنی در این قاره پهناور فراهم نمود. ژاپن در سال ۱۹۹۳ با ارائه یک ابتکار منطقه‌ای برای همکاری نهادینه با آفریقا تحت عنوان «کنفرانس بین‌المللی توکیو برای توسعه آفریقا» در صدد تقویت حضور خود در بازارهای پر ظرفیت آفریقایی برآمد.

^۱. Tokyo International Conference on African Development (TICAD)

نگاهی به دامنه کمک‌های ژاپن به آفریقا - که در یک دهه گذشته عمدتاً در قالب تیکاد تبیین و به اجرا درآمده‌اند - نشان از میزان حضور و ابعاد توجه این کشور به آفریقا دارد. بعد از اولین کنفرانس تیکاد در سال ۱۹۹۳ و در فاصله سالهای ۱۹۹۴ تا ۲۰۰۰، ژاپن بیش از ۴ میلیارد دلار کمک توسعه‌ای و اعتبارات بلندمدت بدون بهره در اختیار کشورهای آفریقایی قرار داده است. تنها در بخش اجتماعی دولت ژاپن در یک دوره ۵ ساله (۱۹۹۷-۲۰۰۱) مبلغ ۸۵۷ میلیون دلار (۹۰ میلیارد ین) در سه محور آموزش (برای ۳۱۰ هزار دانش‌آموز)، بهداشت و خدمات پزشکی (برای ۱۷۰ میلیون نفر) و نیز منابع آب (برای ۲/۷ میلیون نفر امکان دسترسی به آب بهداشتی) هزینه نموده است. با نگاهی به ارقام کمک‌های ژاپن درمی‌یابیم که میزان این کمک‌ها بویژه از سال ۱۹۹۸ به شدت افزایش یافته است.

ب) ابتکار تیکاد

تیکاد طرحی ژاپنی در قالبی بین‌المللی است و به نحوی سازماندهی شده که علاوه بر تحت پوشش قرار دادن کلیه کشورهای آفریقایی، مشارکت و حضور دهها کشور دیگر آسیایی، کشورهای مهم کمک‌کننده^۱ سازمانهای بین‌المللی دولتی و غیردولتی، بخش خصوصی و جوامع مدنی را به همراه دارد.

ابتکار اولین کنفرانس تیکاد از سوی دولت ژاپن ارائه و با مساعدت و مشارکت تعدادی از آژانس‌های تخصصی ملل متحد از جمله (UNDP)، بانک جهانی، دفتر

^۱. Donor Countries

هماهنگی خاص برای آفریقا و کشورهای کمتر توسعه یافته^۱ همچنین سازمانهایی مانند ائتلاف جهانی برای آفریقا^۲ در سال ۱۹۹۳ برگزار گردید.

هدف تیکاد کمک برای جلب نظر و حمایت جامعه بین‌المللی در مورد توسعه آفریقا و تلاش برای ایجاد یک اجماع جهانی در مورد اولویتهای در توسعه آفریقا بوده است. طراحان تیکاد تأکید می‌نمایند برنامه‌های توسعه‌ای که جامعه بین‌المللی در حمایت از آفریقا به اجرا در می‌آورد، صرفاً در مالکیت و کنترل جوامع آفریقایی خواهد بود.

۱- کنفرانس تیکاد I

در سال ۱۹۹۳، اولین کنفرانس بین‌المللی توکیو در مورد توسعه آفریقا (تیکاد ۱) در توکیو برگزار گردید. در آن اجلاس بیش از ۱۰۰ شرکت کننده از ۴۸ کشور آفریقایی، ۱۳ کشور عمده کمک کننده، ۱۰ سازمان بین‌المللی و بیش از ۴۵ کشور و سازمان بین‌المللی دولتی و غیردولتی به عنوان ناظر شرکت داشتند.

در تیکاد ۱، شرکت کنندگان به تعهد خود برای توسعه آفریقا از طریق تصویب «بیانیه توکیو در مورد توسعه آفریقا»^۳ و در حمایت از برنامه جدید ملل متحد برای توسعه آفریقا در دهه ۱۹۹۰ (UN-NADAF) تأکید نمودند.

بازسازی و اصلاح سیاسی - اقتصادی، توسعه بخش خصوصی، تقویت همگرایی و همکاری منطقه‌ای، توسعه همکاری بین‌المللی با قاره و بهره‌گیری از تجارب آسیایی برای توسعه آفریقا از جمله موضوعات مطروحه در کنفرانس تیکاد ۱ بود.

^۱. Office of the Special Coordination for Africa and the Least Development Countries

^۲. Global Coalition for Africa

^۳. The Tokyo Declaration on African Development

شرکت کنندگان در این کنفرانس تأکید نمودند که مالکیت توسعه با کشورهای آفریقایی است و کارکرد جامعه بین‌المللی تنها حمایت از این کشورها برای نیل به توسعه و اجرای برنامه‌های مربوطه می‌باشد.

برنامه پیگیری تیکاد I

در راستای اجرای تصمیمات تیکاد ۱، بویژه به منظور ارتقاء یکی از روشهای همکاری آسیایی - آفریقایی، اولین «مجمع آسیا - آفریقا»^۱ در سال ۱۹۹۴ در اندونزی برگزار گردید. در واقع، این گردهمایی مکانی برای گفتگوی مستقیم و تبادل نظر میان سیاستگزاران دو قاره بود که در نتیجه آن حوزه‌های کاری مورد نظر شناسایی گردید تا آفریقا بتواند از روشها و تجربه‌های موفق آسیایی برای نیل به توسعه استفاده نماید. در خاتمه کار این مجمع، سندی تحت عنوان «چارچوب باندونگ برای همکاری»^۲ را تصویب کردند که در آن عرصه‌هایی که از ظرفیت و استعداد بالایی برای همکاری میان دو قاره برخوردار هستند، مورد شناسایی قرار گرفته است. به‌علاوه دو کارگاه منطقه‌ای^۳ (زیمبابوه ۱۹۹۵ و ساحل عاج ۱۹۹۶) با هدف عملیاتی کردن اصول کلی بیانیه توکیو برگزار گردید. در سال ۱۹۹۷ دومین «مجمع آسیا - آفریقا» در تایلند برگزار گردید که در آن ضمن تأکید بر اهمیت اجرای مفاد سند باندونگ، خواستار تقویت همکاری آسیایی و آفریقایی در این زمینه گردید. در این اجلاس بر سه موضوع اصلی تمرکز گردید:

۱- ظرفیت سازی^۴

۲- توسعه کشاورزی و امنیت غذایی

1. Asia Africa Forums

2. Bandung Framework for Cooperation

3. Regional Workshop

4. Capacity Building

۳- توسعه بخش خصوصی

همچنین، در این مجمع برخی موضوعات قابل طرح در کنفرانس آتی (تیکاد ۲) نیز مورد ارزیابی قرار گرفت.

۲- کنفرانس تیکاد II

به منظور تدارک و آماده‌سازی برگزاری دومین کنفرانس تیکاد، یک کمیته تدارکاتی ایجاد شد. این کمیته با برپایی سه اجلاس مقدماتی در سنگال، زیمبابوه و اتیوپی (سپتامبر ۱۹۹۸) پیش نویس برنامه عمل مورد نظر کنفرانس را تهیه و تنظیم نمود. در همین راستا دو کارگاه در بورکینافاسو و نامیبیا با هدف لحاظ نمودن نظرات یکایک کشورهای آفریقایی در مورد برنامه عمل و رسیدن به یک برداشت مشترک و نیز بررسی امکانات و قابلیت‌های تحقق همکاری آسیایی - آفریقایی برگزار گردیدند.

همچنین به منظور تدارک شایسته‌تر کنفرانس و توجه به ابعاد مختلف همکاری بویژه در جهت ارتقاء نقش بخش خصوصی در توسعه جوامع آفریقایی و فعال نمودن آنها برای ایفای نقش مورد نظر در چارچوب همکاری‌های آفریقایی - آسیایی، دو کارگاه نیز در تونس و موریتانی برگزار شد.

دومین کنفرانس بین‌المللی توکیو برای توسعه آفریقا در اکتبر سال ۱۹۹۸ به منظور ادامه حمایت و نیز بررسی تحولات مثبت بوجود آمده در خصوص مسأله توسعه آفریقا از زمان برپایی کنفرانس تیکاد ۱ و نتایج حاصله از برنامه پیگیری آن در توکیو برگزار گردید.

کنفرانس اهداف و خطمشی‌های مشخصی را در مورد هر یک از عرصه‌های مربوط به توسعه آفریقا مورد توجه قرار داده و خواستار هم‌نوایی آفریقایی در اجرای

سیاستها و رهیافتهای متوازن در عرصه‌های زیر گردید. این زمینه‌ها به عنوان حوزه‌های اولویت‌دار و هدف، شناسایی شده بودند:

(۱) توسعه اجتماعی: آموزش، بهداشت و جمعیت

(۲) توسعه اقتصادی: توسعه بخش خصوصی، توسعه صنعتی، توسعه کشاورزی و مسأله بدهیهای خارجی،

(۳) زیر ساختهای توسعه‌ای: مدیریت و حکومت سالم،^۱ جلوگیری از منازعات و توسعه بعد از (پایان) منازعه

در این اجلاس از یک سو حرکت و پیشرفت جوامع آفریقا در خصوص ایجاد رفورم‌های سیاسی (به سمت دموکراسی) و اقتصادی (ایجاد نظام اقتصادی مبتنی بر بازار) و از سوی دیگر تداوم فقر شدید و گسترده و نیز سیاستهای ناکارآمد به عنوان مانعی جدی برای تحقق توسعه در بسیاری از کشورهای آفریقایی مورد بررسی قرار گرفتند. مسأله تسریع روند جهانی شدن^۲ و برخی پیامدهای احتمالی آن از جمله به حاشیه رانده شدن قاره سیاه و چالشهای مطروحه در ابتدای هزاره سوم میلادی برای این جوامع از موضوعات مورد بحث در این کنفرانس بود.

معهدا باید گفت در کنفرانس تیکاد ۲ موضوع محوری «کاهش میزان فقر از طریق شتاب بخشیدن به رشد اقتصادی و توجه به توسعه پایدار و همگرایی و ادغام مؤثر و کارآمد اقتصاد جوامع آفریقایی در اقتصاد جهانی» بود.

در اجلاس تیکاد ۲، نمایندگان عالی‌رتبه بیش از ۸۰ کشور جهان - ۱۳ کشور در سطح سران - ۴۰ سازمان بین‌المللی، ۲۲ سازمان بین‌المللی غیر حکومتی و نمایندگانی از جانب بخش خصوصی و جوامع مدنی شرکت داشتند.

^۱. Good Governance

^۲. Globalization

یکی از برجسته‌ترین دستاوردهای کنفرانس تیکاد ۲ تنظیم و صدور «بیانیه توکیو برای عمل»^۱ بود که در طول آن اصول مالکیت و همکاری و نیز رهیافت‌هایی برای همکاری و همگرایی کشورها در جهت توسعه ملل آفریقا و سرانجام همکاری جنوب - جنوب با تأکید بر مناسبات آسیایی - آفریقایی مورد تأکید قرار گرفته است.

تیکاد ۲ موضوعاتی همچون ظرفیت‌سازی، ارتقاء نقش زنان، مدیریت محیط زیست را به عنوان موضوعات حیاتی و خطیری که فراروی جوامع آفریقایی قرار گرفته، مورد شناسایی قرار داد.

برنامه پیگیری تیکاد II

در کنفرانس تیکاد ۲، شرکت کنندگان توافق نمودند که تنها میزان برای ارزیابی دقیق موفقیت بستگی به آن دارد که جوامع آفریقایی تا چه حد قادر به ادغام و امتزاج برنامه‌های توسعه ملی خود با تعهدات و رهیافتهای برنامه عمل توکیو می‌باشند.

پس از اجلاس تیکاد ۲، فعالیتها و اقدامات مختلفی در جهت پیگیری مفاد و تصمیمات کنفرانس مورد توجه قرار گرفته که از جمله آنها کنفرانس تیکاد در سطح وزیران است.

سومین مجمع آسیا - آفریقا در سال ۲۰۰۰ در مالزی برگزار گردید که در آن با اشاره به فرا رسیدن هزاره جدید، چالشها و فرصتهای پیش رو برای جوامع آسیایی و آفریقایی مورد بحث و بررسی قرار گرفته و نیز به راهکارهایی در خصوص همکاری بین قاره‌ای اشاره شده است. در پایان کار این مجمع، «بیانیه کوالالامپور در مورد هزاره جدید»^۲ صادر شد. به عنوان یکی دیگر از دستاوردهای برپایی این مجمع باید به تأسیس

^۱. Tokyo Agenda for Action

^۲. Kuala Lumpur New Millenium Statement

«برنامه داوطلبانه تیکاد»^۱ اشاره کرد که بر اساس آن امکان انتقال داوطلبانه تجارب و اطلاعات کارشناسان خبره آسیایی به مردم آفریقا در زمینه‌ها و عرصه‌هایی که توسط برنامه عمل توکیو اولویت‌دار شناخته شده است، فراهم گردد.

کنفرانس تیکاد در سطح وزیران^۲

این کنفرانس برای اولین بار در سال ۲۰۰۱ در توکیو با حضور نمایندگان ۵۲ کشور آفریقایی، ۹ کشور آسیایی، ۱۸ کشور کمک‌کننده، ۳۱ سازمان بین‌المللی و منطقه‌ای، بخش خصوصی و جوامع مدنی برگزار گردید. هدف اصلی این اجلاس بررسی و ارزیابی پیشرفتهای حاصله از زمان برگزاری تیکاد ۲، فرآوردی درسه‌ها و تجارب حاصله و تنظیم برنامه استراتژیک برای طرح در سومین کنفرانس بین‌المللی تیکاد بود.

اجلاس وزیران، حکومتداری سالم و صلح، مقابله با ایدز، توجه به امور زیربنایی، آموزش، توسعه ارتباطات و تقویت بخش خصوصی را به عنوان اصلی‌ترین اولویت‌های کاری خود جهت نیل به توسعه قاره سیاه مورد توجه قرار داد. اجلاس همچنین بر اهمیت همکاری‌های منطقه‌ای و همکاری جنوب - جنوب تأکید نمود.

این کنفرانس به این دلیل که درست پس از تشکیل و آغاز به کار نمودن ابتکار نییاد (مشارکت جدید برای توسعه آفریقا)^۳ برگزار گردید، از اهمیت و حساسیت خاصی برخوردار بود. در این اجلاس بر حمایت از نییاد تأکید شد و خطوط همکاری تیکاد با آن تبیین گردید.

^۱. TICAD Volunteer

^۲. TICAD Ministerial – Level Conference

^۳. New Partnership for Africa's Development (NEPAD)

۳- کنفرانس تیکاد III

سومین کنفرانس بین‌المللی توکیو برای توسعه آفریقا قرار است در تاریخ ۲۹ سپتامبر ۲۰۰۳ در توکیو برگزار شود. اجلاس مقدماتی آن با عنوان اجلاس مقامات ارشد برای تدارک اجلاس تیکاد ۱۳ در روزهای ۳ تا ۴ مارس ۲۰۰۳ در آدیس‌آبابا برگزار گردید. مهمترین موضوعات مطروحه در این اجلاس بررسی نوع همکاری و ارتباط میان تیکاد و نیپاد و نیز تهیه و تنظیم پیش‌نویس بیانیه دهمین سالگرد فعالیت تیکاد، تأکید بر ضرورت جلب توجه و همکاری جامعه بین‌المللی به موضوع توسعه آفریقا و بویژه جلب مشارکت بخش خصوصی در این راه، بررسی راهکارهای توسعه و تقویت همکاری میان دو قاره آسیا و آفریقا در مورد تجارت و سرمایه‌گذاری بوده است.

در اجلاس افتتاحیه، وزیر دارایی و توسعه اقتصادی اتیوپی با اشاره به اینکه نیپاد و تیکاد بسیاری از موضوعات را مورد توجه قرار داده‌اند، خواستار تبیین راهکارهای مشخصی برای بهره‌گیری از امکانات، تجارب و استعدادهای تیکاد در جهت غنا و تقویت نهاد تازه تأسیس نیپاد گردیدند.

قائم مقام وزیر خارجه ژاپن نیز با اشاره به این که محوری‌ترین دستور کنفرانس تیکاد ۳، حمایت از تلاشهای نیپاد خواهد بود گفت: «در کنار این موضوع، ابعاد دیگری از جمله دستاوردهای ده ساله تیکاد و توجه به ابعاد جدید برای تقویت فعالیتهای تیکاد برای کمک به توسعه آفریقا مورد توجه قرار خواهد گرفت».

همچنین، مجمع تجاری آسیایی - آفریقایی^۱، مرکز ارتقاء سرمایه‌گذاری و تکنولوژی^۲، همکاری میان مراکز تحقیقات کشاورزی آسیا و آفریقا^۱، کارگاه بین منطقه‌ای در مورد ارتباطات^۲، مجمع پارلمانهای آسیایی و آفریقایی^۳ از دیگر نهادهای مرتبط باتیکاد است.

^۱. Senior Official Level Preparatory Meeting

^۲. Africa Asia Business Forum (AABF)

^۳. The Asia Africa Investment and Technology Promotion

لازم به یادآوری است ابتکاراتی همچون تیکاد بیش از هر چیز ناشی از الزامات اقتصاد عظیم و پرتوان ژاپن است که در صدد یافتن مناطق امن و مناسب جهت بکار انداختن سرمایه ژاپنی است. قصد آن نیست که تمام اقدامات بشر دوستانه و انسانی ژاپن در مناطق توسعه نیافته و بویژه آفریقا را ناشی از الزامات نظام اقتصادی آن کشور جلوه دهیم معهذ، این نکته حقیقت دارد که سرمایه‌گذاری برای ژاپن در کشورهای توسعه نیافته یک ضرورت است و برای تحقق این مهم عوامل دخیل بسیاری از جمله ثبات و کیفیت نظام سیاسی، شرایط اجتماعی مناسب از جمله برخورداری آن جوامع از سطح قابل قبولی از آگاهی، آموزش و بهداشت، وضعیت اقتصادی بویژه دارا بودن زیرساختهای مناسب و شرایط فرهنگی برای مصرف کالاهای متنوع ژاپن از پیش شرطهای لازم برای سرمایه‌گذاری است.

باید گفت ابتکار تیکاد بیش از آنکه یک طرح سیاسی باشد یک پروژه عظیم اقتصادی است که اقتصاد ژاپن آن را به نحو کامل حمایت می‌نماید. لذا، سازماندهی و دامنه‌های فعالیت‌های این ابتکار را باید در این راستا مورد توجه قرار داد.

بهزاد خاکپور

سفارت جمهوری اسلامی ایران - آدیس‌آبابا

1. NERICA

2. Inter-Regional Workshop on ITC

3. African Asian Parliamentarian Forum